

İSLAM DİNİ'NİN EĞİTİM VE ÖĞRETİME VERDİĞİ ÖNEM

Prof. Dr. Fahri KAYADİBİ*

ÖZET

İslam Dini, eğitim ve öğretime büyük önem vermiştir. İlk ilahî emir "Oku"dur. Kur'an-ı Kerim'de 750 kadar bilim ve eğitim ile ilgili ayet vardır. Fakat Müslümanlar bunun gereğini yerine getir-medikleri için geri kalmışlardır. İlerlemenin şartı, eğitim ve öğretime dinimizin önem verdiği gibi önem vermektir.

SUMMARY

THE IMPORTANCE OF EDUCATION IN ISLAM

Education is very important to Islam. The first decree is directly related to "reading" in the Qor'an. There are nearly 750 verses which relate to science and education. However, muslim societies are today very poor in several areas; since they have ignored the Qor'anic message in this respect. The condition of development is education; so, it must be given priority in accordance with Islam.

* * *

GİRİŞ

İslam Dini bilim, öğrenme, öğretme, eğitime, yetiştirme ve olgunlaştırma dinidir. Çünkü Kur'an'ın bütün âyetlerinde temel yönünden Hz. Peygamber tarafından öğrenme ve onun aracılığıyla öğretme vardır. Her âyet, doğrudan doğruya veya dolaylı olarak bir öğrenme ve öğretmedir. Hz. Peygamber vahiy yoluyla Allah'tan öğrendiklerini müslümanlara öğretirdi. Anlamadıkları hususları izah eder ve belirli bir olgunluğa erişene kadar eğitici faaliyetlerine devam ederdi.

Diğer taraftan Kur'an-ı Kerim'in âyetlerine baktığımızda insanın kendisini tanıyıp bileceği konulara bakmayı emreden 350, Yeryüzünü araştırmaya teşvik eden 50, eğitim-öğretim ve pozitif ilimlere işaret edenlerin ise 750 civarında olduğunu görmekteyiz. Akıl ve aklı kullanmayı öngören ayetlerin sayısı 65, cehaleti, bilgisizliği yeren âyetlerin sayısı ise 25 kadardır. Bu durum da göstermektedir ki İslam Dini bilim, eğitim ve öğretime çok önem vermektedir. Cehalet ve

* İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

bilgisizlik ise en büyük düşmandır. Bunun için eğitim-öğretim faaliyetlerinin üzerinde önemle durmuştur. Çünkü Fert ve toplumların maddî-manevî alanlarda yükselmeleri ve ilerlemeleri ancak sağlam ve kaliteli bir eğitim-öğretimle mümkündür. Bu nedenlerle din ve dünya için gerekli olan bilgileri öğrenmeyi farz kılan İslam Dini, bunu sağlayacak olan eğitim-öğretimin de mükemmel olmasını ister.

Esasen "En güzel sûret ve biçimde yaratılan insan"¹ eğitim-öğretim yoluyla geliştirilmelidir. Çünkü onun gücü, enerjisi ve kabiliyetleri de en değerlidir. Bunları geliştirip değerlendirmemek israftır. Bunun için bu üstün ve mükemmel varlığın insanlık tarihi boyunca en önemli uğraşısı da eğitim-öğretim olmuştur. Zira sosyal gelişme, her sahada ilerleme, ekonomik büyüme ve millî kültürün nesilden nesile intikali ancak eğitim ile mümkün olabilmektedir. Bilgi, davranış ve kabiliyetlerin geliştirilmesi ve kişiye kazandırılması ancak eğitim faaliyetleri ile mümkündür. Eğitimden faydalanacakların sosyal tabakalaşma piramidinde yukarı doğru hareketliliğe uğrayacakları, yeni statüler kazanacakları ve buna bağlı olarak meslekler elde edecekleri² muhakkaktır. Bu önem dolayısıyla bilgi ve kabiliyetlerin geliştirilme olayına bir "sınaî faaliyet" olarak bakılmıştır³. Ayrıca eğitim yoluyla kazanılan statüye sahiplik eğitimde fırsat eşitliğini de sağlamaktadır.

Yüce Allah (C.C.) Peygamberlerine gönderdiği vahiy yoluyla yarattığı insanın eğiticisi olmuştur. Bu sebeple Kur'an-ı Kerim'in ilk ayeti, Yüce Allah'ın Peygamberine ilk hitabı "Oku" emri olmuştur. Alak suresinin başında yer alan ayetlerde "Seni yaratan Rabbinin adıyla oku. O insanı kan pıhtısından yarattı. Oku Rabbin, nihayetsiz kerem sahibidir. O kalemle yazmayı öğretendir. İnsana bilmediği şeyleri o öğretti."⁴ buyurmuştur. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de Allah Teala'mın Hz. Adem'e bütün isimleri öğrettiği⁵, Davut Aleyhisselam'a zırh-elbise sanatını öğrettiği⁶ zikredilmektedir. Esasen Yüce Allah'ın bir ismi ve sıfatı olan "Rab" kelimesinin terbiyeci-eğitimci anlamına geldiğini göz önünde bulursak Rabbimizin eğitim-öğretime ne büyük önem verdiğini daha iyi anlamış oluruz. Ayrıca konumuza girerken

İlme,bilgine, öğrenmeye, öğretmeye önem veren bazı ayet ve hadisleri belirtmek faydalı olacaktır:

1 Tin, 4.

2 Mustafa Erkal, *Sosyoloji Konferansları*, 22. Kitap, İstanbul 1988, s. 7.

3 Schultz, T.W., *The Economic Value of Education*, New York 1969, s. 4.

4 Alak: 1-5.

5 Bakara: 31.

6 Enbiya: 80.

- "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?"⁷
- "İlim her kadın ve erkek üzerine farzdır."⁸
- "İlim Çin'de dahi olsa öğreniniz."⁹
- "İlim Mü'minin kaybolmuş malıdır. Onu nerede bulursa alır."¹⁰
- "En faziletli sadaka müslümanın ilim öğrenip sonra onu müslüman kardeşine öğretmesidir."¹¹
- "Bilginler Peygamberlerin mirasçılarıdır."¹²
- "Kim ilim yoluna girerse Allah da onun cennete giden yolunu kolaylaştırır."¹³

Cahiliye devrinin cehaletini, çirkinliklerini, taklitçiliğini ve hurafelerini reddeden Hz. Muhammed ilme ve hikmete sarılarak: "Allah'ım! İlmimi artır."¹⁴ diye devamlı dua etmiştir.

A- EĞİTİM-ÖĞRETİM AÇISINDAN "RAB" KELİMESİ

Kur'ân-ı Ker'im'de "Allah" ismi Celâlınden sonra, en çok kullanılan kelime "Rab" olmuştur. "Rab" kelimesinin anlamı üzerinde bazı bilgileri vermek, İslâm'da eğitim-öğretimin nasıl önemli bir yer işgal ettiğine yardımcı olacaktır.

"Rab" kavramı "r" ve "b" harflerinden meydana gelmiştir. Bu harflerin bir araya gelmesi, şu mânâları ifade etmektedir:

1. Bir şeyin ıslâhı ve bunun devamını temin etmek,
2. Bir şeye sarılmak ve ona devam etmek,
3. Bir şeyi bir şeye eklemek¹⁵.

"R" harfini "b" harfine vurmakla, devamlılık ve eklemek anlamı meydana gelmektedir. Aslında kelimenin anlamı ıslâhat, yani düzeltmek, sarılmak ve ek-

7 Zümer: 9.

8 Muhammed b. Abdullah el-Hatib et-Tebrizi, *Mişkat'ü-l Mesabih*, Beyrut 1985, s. 85; Sünen-i İbni Macc, Mukaddime, 17, Kahire 1952, 1/81.

9 Beyhaki, *Şuabu'l İman*, C. II, s. 254, Beyrut, 1990; Gazzali, İhyâü Ulûmi'd-Din, Çev. Ahmet Serdaroğlu, Ankara, 1963, C. I, s. 21.

10 Muhammed b. Abdullah el-Hatib et-Tebrizi, *Mişkat'ü-l Mesabih*, Beyrut 1990.

11 Cefâleddin Abdurrahman es-Süyufî, *el-Feth-ul Kebir*, Mısır 1350, C. I, s. 120.

12 Buhari Ebu Abdullâh Muhammed b. İsmail, *Sahihü'l-Buhari*, İstanbul 1981, C. III, s. 30; Tirmizi Ebu İsa Muhammed, el-Cami'u-Sahih, İstanbul 1981, 39/19.

13 Buharî, Sahih, C. I, s. 25; eş-Şeyh Mansûr Ali Nâsîf, *et-Tac*, Kahire 1935, C. I, s. 62.

14 Tabâ, 114.

15 Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, İşaret Yayınları, İstanbul 2001, C. I, s. 98.

lemektir. Düzeltmek, sarılmak ve eklemek mânâlarıyla bu kavram, eğitim mânâsını içermektedir. Eğitim faaliyetinin olduğu yerde düzelme, benimseme ve gelişme vardır. Sarılma benimsemeyi, ekleme de gelişmeyi ifade etmektedir¹⁶.

"Rab" kelimesi, "Rabbâniyyûn" şeklinde kullanılınca eğitim-öğretim ile ilgili çeşitli manalara gelmektedir:

"Hiçbir insanın Allah'ın kendisine kitap, Hikmet ve peygamberlik vermesinden sonra insanlara: 'Allah'ı bırakıp bana kul olun!' demesi mümkün değildir. Bilakis şöyle der: 'Okumakta ve öğrenmekte olduğunuz kitap uyarınca Rabbâniler olun!'"¹⁷

Âyette geçen "Rabbâniler" kavramı, "Rabbe mensup, Allah'a mensup insanlar" demektir. Bir insan nasıl Rabbe mensup olabilir? yet, bunun bilgi ile, okunan ve öğrenilen kitap sayesinde, eğitim ve öğretimle gerçekleşeceğini söylemektedir. Kitabı öğrenen ve tatbik eden insan, gelişerek Rabbe mensup hale gelir. Demek ki Rab, "yavaş yavaş gelişip, kemâle ulaşmak veya ulaştırmak" mânâsına da gelmektedir. Bilgi ile insanın ulaşacağı, nihâî olgunluk seviyesini ifade etmektedir. Hem o seviyeye giden gelişmenin, hem de seviyenin kendisi olmaktadır. Başka bir ifadeyle "Rab", hem eğitim öğretim faaliyetinin kendisini ve hem de Allah'a mensûbiyetin doruk noktasını ifade etmektedir.

Rabbâniyyûn kavramını İsfehânî şöyle açıklamaktadır: Allah'a mensup din ve ilim adamları mânâsına gelen bu kişiler, ilmi, hakîm gibi geliştiren kimselerdir. Bunun anlamı, onlar bilgi ile nefislerini terbiye edip geliştirirler. Rabbânî olan kişi, nefisini bilgi ile terbiye ederek geliştirdiği için ilmi, ilmi geliştirdiği için de şahsiyetini geliştirmiş olur¹⁸.

Râzî pek çok kişinin "Rabbâniyyûn" kavramı hakkındaki görüşlerini nakletmektedir. Bunlardan Sîbeveyh, "Allah'ı bilmek ve O'na devamlı itâat etmek"; Müberret, "İnsanlara ilim öğretip, onları eğiten ve onların durumlarıyla ilgilenen kimse"; İbn Zeyd "İnsanları eğitip yetiştiren"; Ebû Ubeyde, "Öğrenen, öğrendiği ile amel eden, hayır yollarını başkalarına öğretmekle meşgul olan" mânâlarına almaktadırlar¹⁹.

Bütün bu görüşlerle İsfehânî'nin görüşünü bir araya getirirsek, bir eğitim ve öğretim faaliyetiyle karşı karşıya kaldığımızı anlamakta gecikmeyiz. İsfehânî, kavramı eğitimin psikolojik boyutuna göre mânalandırırken, diğerleri öğrenmek ve başkalarına öğretmek şeklinde yorumlayarak, onun sosyolojik boyutunu

16 Bayraklı, a.g.e., C. 1 s.98.

17 Âl-i İmrân: 79.

18 İsfehânî, *el-Mi'fredât fî Garîbî'l-Kur'ân*, Beyrut, tsz., s. 184.

19 Fahrudîn Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, Trc. Suat Yıldırım ve Arkadaşları, Ankara 1990-92, C. VI, s. 424-425.

gündeme getirmişlerdir²⁰. Hepsinin ortak noktası, öğrenmek, öğretmek, geliştirmek mânâlarına yer vermiş olmalarıdır.

"Rab" kavramının içinde, öğretmek, eğitmek ve geliştirmek anlamları vardır. Bütün bunların bilgi ile olacağı gerçeği de ifade edilmiş olmaktadır. "Rab" kavramının eğitim ve öğretim manası ele alınca, şu soruyu sormamız gerekiyor:

İnsan, kendi şahsiyetini ve bilgiyi ne ile geliştirir? Bu sorunun cevabını şu âyette bulmaktayız: "Öğretmekte ve okuyup okutmakta olduğunuz kitap sayesinde Rabbânîler olun."²¹

Bu âyet, insanların, öğretim ve tadrîsât denen eğitimle gelişip Rabbe mensup kimseler olabileceğine işaret etmektedir. Gerçek vahy olan Kur'ân'ı iyice öğrenip, tetkik edip, ondaki sırları açıklamak ve başkalarına öğretmekle, hem ferdin hem de toplumun gelişimi temin edilmiş olacaktır. Genelde bu âyet, daha çok eğitimin öğretim boyutunu gündeme getirirken, şu âyet eğitim boyutuna dikkat çekmektedir: "Rabbâniyyûn ve ahbâr, onları günah olan sözleri söylemekten ve haram yemekten men etselerdi ya! İşledikleri fiiller ne kötüdür." (Mâide, 5/63)

Bu sefer de, Rabbânîler'in, toplumu yalan ve haram lokma yemekten menmeleri, uymaları ve eğitmeleri, bu kavrama mânâ olarak yüklenmektedir. Bu faaliyet ise eğitimin alanına girmektedir.

Hz. Yûsuf "Rab" kavramına şu mânâyı yüklemektedir: "Ey Rabbim! Mülkten bana ve bana olayların yorumunu öğrettin."²² Demek ki "Rab", iktidar veren ve sosyal olayların yorumunu öğretendir. Böylece Rab kelimesinin siyâsî ve öğretim boyutu, ya da mânâsı ortaya çıkmış olmaktadır. Yüce Allah, Rablik sıfatı gereği Hz. Yûsuf'u yetiştirirken, ona sosyal olguların ve olayların yorumunun nasıl yapılacağını öğretti. Bu bir öğretim faaliyetidir.

Bu üç mânâdan hareket ederek, Fâtiha sûresinin 2. yetindeki "Rabbi'l-âlemîn" ifadesini "âlemleri yaratan, yol gösteren ve öğretip eğiten" şeklinde mânâlandırmak uygun olur²³.

Elmalılı Hamdi Yazır ise: "Rab kelimesi terbiye manasında bir mastardır... Terbiye bir şeyi kademe kademe tadrîc ile kemâline erdirmektir ki, bunun eseri, istifâ ve tekâmül olur"²⁴ şeklinde izah etmiştir.

20 Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, C. 1, s.101.

21 Âl-i İmrân: 79.

22 Yûsuf: 101.

23 Bayraklı, a.g.e., s.102.

24 Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur'an Dili*, Yenda Yayın-Dağıtım, İstanbul 1966, C. 1, s. 74-75.

Bütün bu izahlardan anlıyoruz ki Kur'an-ı Kerîmde Allah (c.c.)'dan sonra en çok kullanılan isim olan "Rabb" kelimesi tedricen eğitip öğretip geliştirmek anlamlarını kapsamaktadır. Bu bağlamda en büyük eğitimi, öğretimi ve tedricen geliştirmeyi yapan yüce Rabbimizdir.

B- HZ. PEYGAMBER ZAMANINDA EĞİTİM-ÖĞRETİME VERİLEN ÖNEM

Sevgili Peygamberimiz: "Allah beni bir muallim (öğretici) olarak gönderdi."²⁵ diyerek kendisinin insanları eğiten bir öğretici olduğunu açıklamıştır. Nitekim Hz. Muhammed'in hayatına baktığımızda 23 yıllık peygamberliğinde insanları eğitmek, öğretmek ve doğru yola getirmek için uğraştığını görürüz.

Hicretten önce Mekke devrinde eziyet ve işkence devri olmasına rağmen Hz. Peygamber (s.a.v.) eğitim ve öğretim faaliyetlerini çoğu zaman gizlice evlerde toplanıp yapıyordu.

Hicret'le Medine'ye varır varmaz burada bir mescid inşa ettirdi. Bu mescitte namaz için bir bölüm, eğitim öğretim faaliyetleri için Suffa denilen ayrı bir bölüm ve Hz. Peygamber'in ailesi için de üçüncü bir kısım yapılmıştır. Eğitim ve öğretim hizmetlerine ayrılan Suffa bölümünde bizzat Hz. Peygamber (s.a.v.) dersler veriyordu. Okuma-yazmayı ve diğer ilimleri öğrencilere öğretmek için Ubade bin Sabit ve Sa'd bin As gibi zevatı faal öğretmenlik görevi ile görevlendirmişti.

Bedir savaşında esir olarak karşı taraftan ele geçen her bir kimse için 4.000 dirhem kurtuluş akçesi takdir edilmiş iken, okuma-yazma bilenlerden her biri Medine'li 10 Müslümana bunu öğretmek karşılığında hürriyetlerine kavuşmuşlardır.

Hz. Peygamber (s.a.v) bir yandan bilenlerin bildiklerini bilmeyenlere öğretmelerini emrederken diğer yandan da ihtiyaç duyulan bölgelere öğretmenler göndermiştir. Böylece eğitim ve öğretimde bizzat kendisi Müslümanlara örnek olmuştur.

C- İSLAM DİNİ EĞİTİM VE ÖĞRETİMDE KADIN ERKEK AYRIMI YAPMAMIŞTIR

İslam Dini eğitim ve öğretimde kadın erkek ayrımı asla yapmamıştır. İlk ayet ve ilk emir "Seni yaratan Rabbi'nin adıyla oku"²⁶ kadın erkek ayrımı ol-

25 İbn-i Mace Ebu Abdullah, *Sünen*, Mukaddime, Kahire 1372, Nr. 229.

26 Alak: 1-5.

maksızın Peygamberimizin şahsında her iki cins için de geçerlidir. Üstelik Peygamberimiz: "İlim kadın ve erkek üzerine farzdır"²⁷ diyerek ilmin hem kadın, hem de erkek için gerekliliğini ifade etmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de ilimden bahseden veya ilmi teşvik eden 750 ayetin hepsi cins ayrımı yapmadan hem kadına hem erkeğe hitap etmektedir. İlim ve eğitim hakkındaki hadislerde de bir ayırım yoktur.

İslam tarihini incelediğimizde sadece hadis ve fıkıh sahasında 90'ın üzerinde müslüman kadın muhaddis ve fukahası görmektediriz. İlahî tebliğde de kadınlar erkeklerle yarış içinde olmuşlardır.

-Kureyşli Şifa Hatun; Ünmü'l mü'minin Hz. Hazfa'ya yazı öğretmiştir.

-İşbu Hanını Hz. Ömer'e müşavirlik yapmıştır.

-İlmi çalışmaların ilerlediği Tabiin devrinde bilgin hanımlar ilim talibi erkeklerin yazılı müracaatlarına muhatap olacak seviyeye ulaşmışlardır.

-Aşere-i mübcşşere'den Hz. Tatha'nın kızı Aişe, teyzesi olan Hz.aişe'nin evinde sorulan sorulara cevap veriyordu.

-Çocuğu anne yetiştirir, meşruiyet çerçevesinde iyi eğitilmiş olan yetiştirdiği nesiller omuzlarında toplumlar yükselir. Kadınlarını cahil bırakanlar kendilerini felç olmaya terk etmişlerdir.

D- ÇOCUKLARIN EĞİTİMİNE VERİLEN ÖNEM

Toplumların geleceği çocuklarının eğitim derecesi ile orantılıdır. Kutadgu Bilig yazarı büyük Türk düşünürü Yusuf Has Hacib: "Çocukların iyi veya kötü olmalarına anne ve babaları sebep olur."²⁸ demiştir.

Çocukları yaşayacakları zamana göre eğitme konusunda da Hz. Ali: "Çocuklarınızı içinde bulunduğunuz zamandan ziyade, gelecek için hazırlayıp yetiştiriniz. Çünkü onlar sizin zamanınız için değil, gelecek zaman için yaratılmışlardır"²⁹ diyerek çocukları yaşayacakları zaman için eğitip hazırlamak gereğini vurgulamışlardır.

Atalarımız ise: "Ağaç yaş iken eğilir" diyerek insanın eğitiminin çocuk iken kolay verilebileceğini ifade etmişlerdir.

Çocuklara sevgi ve eğitici davranışlarıyla candan yaklaşan Hz. Peygamber (s.a.v.): "Çocuklarınıza hoş muamelede bulunun ve onları güzel eğitin"³⁰ di-

27 İbn Mâce Ebu Abdullah, Mukaddime, Kahire 1372. B.17; Heysemî, *Mecme'u'z-Zevâid*, I, 119.

28 Yusuf Has Hâcib, *Kutadgu Bilig*, Çev. Reşit Rahmetî Arat, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1998, s. 115.

29 Ahmet Hamdi Akseki, *İslam Ahlakı*, İstanbul 1968, s. 202.

30 İbn Macc Ebu Abdullah, *es-Sünen*, Kahire 1313, C. I. s. 204.

yerek çocuklara karşı güzel davranmanın ve onları iyi eğitmenin önemini açıkça belirtmiştir. Çocukların eğitimi konusunun onlara mal bırakmadan daha önemli gören Peygamberimiz: "Hiçbir ana-baba çocuğuna güzel terbiye (eğitim) den daha iyi bir miras bırakamaz"³¹ diyerek çocukları iyi eğitime konusunda dikkati çekmiştir.

Çocuğun eğitimi ailede, okulda ve çevrede yapılır. Fakat eğitimin her safhasında "Çocuğa iyi örnek olma motifini" kullanmak lazımdır.

E- İSLAM DİNİ'NDE EĞİTİM VE ÖĞRETİM ÖMÜR BOYUDUR

İslam Dini'nde eğitim ve öğretim belli bir yaşla sınırlı değildir. Çocukların eğitimine çok önem vermenin yanında insanın eğitimini her yaşta olmasını teşvik etmiştir. Hz. Peygamber: "Beşikten mezara kadar ilim tahsil ediniz"³² demiştir. Gene Peygamberimiz: "İki günü birbirine müsavi olan Müslüman zarardadır"³³ demektedir. Bu peygamberî sözde alınacak hikmetler vardır. Burada iki günün eşitliği dahi istenmeyerek Müslümanın her gün bir önceki gündünden daha ileride olması isteniyor. Günler 24 saat eşitliğinde olduğuna göre bu ilerilik nasıl sağlanacaktır? Sorusu insanın aklına takılıyor. Bu durum ancak iki şekilde sağlanabilir:

- a) Devamlı eğitim ile insanın mesleğinde uzmanlaşması
- b) Yeni metot ve teknolojiler geliştirilerek az zamanda çok üretim sağlanması.

İmam-ı Gazzalî İhya-i Ulûmiddîn adlı eserinde "İlim öğrenmenin farziyeti"nin sadece dinî ilimlerle sınırlı olmadığını bu farziyetin diğer ilimleri de kapsadığını belirterek "mesleğinde uzmanlığa" işaret etmektedir:

- a) Her müslüman itikat, ibadet ve ahlâka dair bilgileri yeterince öğrenecek
- b) Herkes kendi mesleğinde uzman olacak.

Şu durumda İslam Dini ömür boyu insanın kendi bilgisini artırarak mesleğinde devamlı ilerlemesini istemektedir.

F- EĞİTİM VE ÖĞRETİMDEKİ HEDEF VE METOTLAR

İslam Dini hiç şüphesiz insanın iyi yetişmesini hedeflemiştir. Hem mane-

31 eş-Şeyh Mansur Ali Nâsif, *et-Tâcu'l-Câmiu li'l-Usûl fi Ahâdîsi'r-Resûl*, Kahire 1935, C. V, s. 8.

32 eş-Şeyh Mansur Ali Nâsif, *a.g.e.*, Mısır 1971, C. I, s. 65.

33 ed-Deylemî, *el-Firdevs*, Beyrut 1986, C. III, s. 611.

vi hem de maddî sahada insanın ilerlemesini istemiştir. "İki günü birbirine eşit olan zarardadır" denmesinin sebebi de bu ilerlemeyi temin içindir.

1. Faydalı Bilgilerin Öğretilmesi

İslam Dîni faydasız değil, faydalı bilgileri öğrenmeyi ve öğretmeyi amaçlamıştır. Yüce Peygamberimiz: "Allah'ım fayda vermeyen bilgiden sana sığınırım"³⁴ diyerek faydasız bilgiyi öğrenmenin gereksizliğini açıkça vurgulamıştır. Atalarımız da "Lüzumsuzu bırak, lüzumluya bak" sözüyle bu konuya dikkati çekmişlerdir. Faydasız şeylerle meşgul olmak zaman, enerji ve materyal israfına yol açtığı gibi gelişmeye de bir katkıda bulunmaz.

2. Hem Dinî Hem de Müspet Bilimlerin Öğretilmesi

İslam Dîni hem müspet ve hem de dinî ilimleri öğrenmeyi amaçlamıştır. Mesela: Fıkıh ilminin sahasına açıkça giren 150 kadar ayete mukabil fizik, kimya, Astronomi, Biyoloji, Tıp gibi müspet ilimlere dair 750 kadar ayet vardır.

3. Eğitimin Uygulamalı Olması

Hem teorik, hem de pratik uygulamalı öğrenimi hedeflemiştir. "İlmiyle âmil olmak" diye dinî bir ifademizi devamlı kullanırız. Yani "bildiğini uygulamak" önemlidir. Bu durum ibadetlerde geçerli olduğu gibi müspet ilimlerde de geçerlidir. Öğrenilenin tatbikata geçirilmesi İslam Dîni'nin önem verdiği bir konudur. Uygulamalı eğitim ve öğretim yapan milletler eğitimde ezbercilikten kurtulmuşlar ve buna dayalı olarak da eğitim yoluyla kalkınmanın meyvelerini yemişlerdir. Günümüz dünyasında bilhassa meslekî eğitimde teorik olarak öğretilenlerin pratik uygulaması da yaptırılmaktadır.

4. Eğitimde Örnek Olma Motifinin Kullanılması

Peygamberimiz insanları eğitmede devamlı "Örnek olma motifini" kullanmıştır. Peygamberlik öncesi 40 yaşına kadar dahi çevresine iyi bir örnek olmuştur. Bunun için kendisine "Emin=Güvenilir" sıfatı takılmıştır. Eğitici öğrettiğinin uygulamasını başkalarından istiyorsa önce kendisi uygulayıcı olmalıdır. Bu durum bilhassa çocukların eğitiminde önemlidir.

G- EĞİTİM ÖĞRETİMİN YAYGIN HALE GETİRİLMESİ

Hz. Peygamber (s.a.v.) toplum eğitimine ve eğitim-öğretimin yaygınlaştırılmasına çok önem vermiştir. O, kendisinden öğrenilenlerin başkalarına da öğretilmesini emir ve tavsiye etmiştir³⁵. Bu konuda şu sözleri söylemiştir: "Bir

³⁴ İbni Mace, es-Sünen, C. I, s. 92.

³⁵ Buhârî, Sahih, K. el-İlm, B. 26.

âyet bile olsa benden (başkalarına) tebliğ ediniz."³⁶ "İlim öğrenin ve onu insanlara öğretin"³⁷ "Siz benden işitiyorsunuz, sizden de başkaları işitir. Sizden işitenden de bir başkası duyar"³⁸ "Burada bulunanlarınız (benden işittiklerini) bulunmayanlarınıza tebliğ etsin. Olur ki burada bulunan bir kimse işittiğini, kendisinden daha akıllı birisine ulaştırmış bulunur" "sizden birinize bildiği bir şey sorulduğunda onu derhal söylesin"⁴⁰ Bütün bu hadisler, Hz. Peygamber'in kendisinden öğrenilenlerin toplumun her kesimine yayılmasını istediğini göstermektedir. Bunun için Hz. Peygamber döneminde eğitim-öğretim yaygın hale gelmiştir. Yeni Müslüman olan topluluklara da öğretmenler göndermiştir. Mus'ab b. Umeyri Medine'ye, Muaz b. Cebel'i Yemen'e Amr b. Hazm'ı Necrân'a göndermiştir.⁴¹

H- İSLAM TARİHİNDE EĞİTİM KURUMLARINA VERİLEN ÖNEM

Tarih boyunca eğitim ve öğretime önem veren Müslümanlar bunun paralelinde eğitim müesseselerine de önem vermişlerdir. Peygamberimizin Medine'de Ashab-ı Suffa ile caminin bir bölümünde başlattığı eğitimi takip eden yıllarda uzun süre camiler birer eğitim yuvası olmuşlardır.

Daha sonra Nizam-ül Mülk tarafından 1067 tarihinde Bağdat'ta yapılan Nizamiye Medresesi bugünkü manada kurulan ilk resmi eğitim kuruluşudur. Burada İmam- Gazali olmak üzere büyük bilginler yetişmiştir. Daha sonra Buhara, Semerkant, kahire, Kayravan, olmak üzere İslam ülkelerinde eğitim kuruluşları yaygınlaştırmıştır.

Endülüs'te (İspanya'da) başta Kurtuba olmak üzere nice medreseler kurulmuş ve buralarda Müslüman öğrenciler gibi batılı hıristiyan öğrenciler de okumuştur. Avrupa birçok eğitim kuruluşu ve bilgileri buradan almıştır. Bunun için Ziya Paşa :

"Ger Endülüs olmasa Ziyadar,

Kim Avrupa'yı ederdi bîdar" ⁴² demiştir.

36 Buhârî, Sahih, K. el-Enbiyâ, B. 50; Tirmizî, *el-Camiu's-Sahih*, K. el- İlm, B. 13; ed-Dârimî Ebu Muhammed, *Sünen*, el-Muk., B.46, İstanbul 1981; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, İstanbul 1982, C. 11, s. 159, 202.

37 ed-Dârimî, *Sünen*, el-Muk., B. 24, İstanbul 1981.

38 Tirmizî, *el-Camiu's-Sahih*, K. ez-Zühhd, B. 9; Ebû Dâvud Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistanî, *Sünen-i Ebu Davud*, İstanbul 1981, K. el-İlm, B. 10,

39 Müslim, *el-Camiu's-Sahih*, K.el-Hacc, B. 82, Nr. 446; Buhârî, Sahih, K. el-İlm, B. 13.

40 Buhârî, a.g.e. , K. et-Tefsîr, Süre 3, B; Tirmizî, *a.g.e.*, K. et-Tefsîr, süre, 44, B. 1.

41 İbn Hişam, es-Sîre, C. IV, s. 143, 237, 241; Kettânî Abdü'l-Hayy, *et- Terâtibü'l-İddâriyye*, Beyrut 1970, C. I, s. 243.

42 "Eğer Endülüs ışık saçmasaydı, Avrupa'yı kim uyandırırdı."

Emeviler, Abbasiler, Gazneliler, Selçuklulardan sonra Osmanlı Türkleri İslam aleminde birinci yeri almışlardır. Osmanlılarda ilk eğitim kuruluşu İznik'te kurulmuştur. Daha sonra Bursa, Edirne ve İstanbul'un fethinden sonra Fatih İstanbul'da sekiz eğitim kuruluşu kurmuştur. Bunların en önemlisi Fatih Medresesidir. Fatih vakfiyesinde belirttiği gibi İstanbul'u "İlim diyarı, alimler durağı" haline getirmeye çalışmıştır. Alimler, sanatkârlar ve eğitim müesseseleri himaye edilmişlerdir. Daha sonra Süleymaniye Külliyesi kurulmuştur. Bu eğitim kuruluşlarında hem dinî hem de pozitif bilimler öğretilmiştir. Bunlar birer külliye dirler. Cami, okul, kütüphane, öğrenci yurdu, hamam, aşevi külliyenin içinde yer almaktaydı. Daha sonraları bilimdeki bu hız kesilmiş ve yerini gerilemeye bırakmıştır.

Yüce Peygamberimiz (s.a.v.) Eğitim müesseseleri için: "Cennet bahçelerine uğrarsanız onlardan faydalanın, istifade edin." Sahabe-i Kiram: "Cennet bahçeleri nedir?" diye sordular. Cevaben "İlim müesseseleridir, öğretim yerleridir."⁴³ buyurdular. Eğitim-öğretim kurumlarını yani okulları cennet bahçelerine benzeten bir dinin bu konuya ne kadar önem verdiğini çok anlamlı bir şekilde anlatmaktadır.

Peygamberimizin şu sözü hayatın tümünü bir öğrenme süreci haline getirmemizi istemektedir: "Ya bilgin (öğretici) ol, ya öğrenci ol veya dinleyen ol, dördüncüsü olma helak olursun."⁴⁴ Eğitim-öğretimin dışına çıkıldığında insanın felakete düşeceği belirtilmektedir. Diğer taraftan müslümanların bildiklerini bilmeyenlere öğretilmesi gene Hz. Muhammed tarafından şöyle tavsiye edilmektedir: "En faziletli sadaka müslümanın ilim öğrenip sonra onu müslüman kardeşine öğretmesidir."⁴⁵

SONUÇ

İslam Dininin bizzat kendisi bir eğitim-öğretim dînidir. Hz. Peygamber (sas) Kur'an-ı Kerîmin âyetlerini vahiy yoluyla alıp öğrenmiş ve insanlara öğretmiştir. Kur'an-ı Kerîmin ilk inen ayetinin "Oku" ilahî emrini ihtiva etmesi, gene 750 civarındaki âyetin ilme, tekniğe ve eğitime ait olması, ayrıca Hz. Peygamberin üzerinde durduğu en önemli hususlardan birisinin bilim, eğitim ve öğretim olması İslam Dini'nin bu konuya ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Fakat ne acıdır ki Müslümanlar her konuda olduğu gibi bu konuda da Allah ve Resûlünün emir ve tavsiyelerine pek uymamışlardır. Biraz uydukları zaman ilerlemişler bilim ve teknolojinin hakimi olmuşlardır. Ne zaman terk etmişlerse ce-

43 Celaleddin Abdurrahman es-Süyûtî, *el-Fethu'l-Kebîr*, Mısır 1350, C. I, s. 155.

44 İbn-i Mace, *es-Sünen*, C. I, s. 229.

45 es-Süyûtî, *el-Fethu'l-Kebîr*, C. I, s. 210.

haletin karanlıklarına düşmüşler ve her konuda başkalarına muhtaç hale gelmişlerdir.

Gönül, Müslümanların ve bütün insanlığın Allah ve Resûlünün bu konudaki emir ve tavsiyelerine uyarak eğitim-öğretim ve bilimde en ileri seviyeye gelmelerini arzu etmektedir. Fakat bu işin temelinde de çalışmak, araştırmak ve geliştirmek yatmaktadır. Bilim, teknoloji ve medeniyet insanlığın ortak malıdır. Çalışan, didinen, uğraşan insanlar bunları omuzlarında yükseltir.

Unutmamalıdır ki "İnsan için ancak çalıştığının karşılığı vardır."⁴⁶ Bunun dışında bir şey beklemek beyhudedir.

---

46 Necm: 39.